

Talvena, joka on sinun mustaa kesääsi valoisampi

Kuolemaantuomittu Akseli Koskela

Toivon, että tämä kirje saavuttaisi sinut Hennalan kuolemanhajuisilla kasarmeilla ja että voisit hetkeksi unohtaa viitoskasarmin takaa tasaisin väliajoin kuuluvat laukaukset ja ne raukat, jotka hiljaisen epätoivon vallassa yrittävät etsiä pihalta edes pientä ruohotuppoa syötäväksi, vaikka tietävät, että koko piha on jo aikoja sitten nyhdetty tyhjäksi. Minä kirjoitan sinulle aikojen päästä, maailmasta, jossa jokainen sanomalehti on kiihkotta kirjoittanut sinun ja muiden torppareiden vihan synnystä. Teidän pentukulmalaisten elämää minä olen tutkinut myös Täällä Pohjantähden alla -kirjan sivuilta. Sinutkin, Akseli, on siihen kirjaan painettu, tuhannesti tarkemmin kuin Kansan Lehden kuvaukset teräksisistä käsivarsistasi ja Ty Riennon toimista Lauriloiden pihalla.

Sinä ajattelet, että ”nyt on sitten elämä kuitti” niin kuin isäsi sanoi kerran. Älä luovuta. Ajattele Elinaa ja poikiasi, jotka odottavat joka päivä viiden aikaan postia, jos se toisi tietoa sinusta. Muistatko sen kirjeen, jossa oli poikienkin nimet pienillä harakanvarpailla? Elina kertoi sinulle, että pojat ”sanoovat, että kun kuningas tulee valtaan niin se päästää sinun pois” - olivat näet kuulleet, että sadun kuningas vapauttaa viattomat. Vilho, Eero ja Voitto ovat oikeassa. Minäkin olen sinun puolellasi, mutta aion kirjoittaa tähän kaikki papinsaatanat, verenimijät, kenopäät – kaiken. Kyllä sinä ehkä vihastut, mutta ota voitto niin kuin pässistä pienenä.

Akseli, työ on sinulle ihmisen mitta. Arvostuksesi Elinaakin kohtaan on vain kasvanut entisestään, kun hän selviää yhä paremmin torpan hoidosta. Koskelasta on tullut isäsi ja sinun kunnianhimon ilmentymä. Sinä olet yhtä kuin kostean maan tuoksu, torpan jo vähän harmaantuneet hirsiseinät ja pelto täynnä vihreää rukiinorasta, joka lainehtii kirkkaana ilta-auringossa. Isälläsi Jussilla oli siitä unelma jo kauan ennen Koskelaa. Siinä unelmassa nousee raa’alla työllä kohti parempaa elämää. Tavallista pidemmistä päätyhirsistä se kai alkoi. Isäsi teki taksvärkkpäivät ja ryhtyi illalla raivaamaan Koskelan omaa sarkaa ja kääntämään kiviä, vaikka vain yhdenkin, pellon reunasta. Kun ensimmäinen halla liikkui ainoan viljan yllä, isäsi sanoi: ”Jos se luulee, että minä periksi annan, niin se tyssää...” Teillä ei ole periksi annettu, vaikka jatkuva epävarmuuden tila on muuttunut vähitellen normaaliksi olotilaksi, Jussin köyryselkäinen olemus alkanut painua kumarampaan ja koukkuiset sormet muuttua yhä jäykem-

miksi. Pellostani meni rohkeus kolmannes. Tallessa olisi pian ollut jo hyvä summa. Vain vähän säästöä vielä ja pieni laina, niin oma maa olisi voinut oikeasti olla omaa maata. Sinulle tuo kolmannes merkitsi vääryyttä. Isääsi se muistuttaa toteutumattomasta unelmasta, jonka takia kahvit ovat jääneet tarjoamatta ja sinultakin turhat kyläreissut tekemättä.

Sinulla on vielä mahdollisuus toteuttaa isäsi unelma. Veljesi eivät siihen enää pysty.

Minä olen lukenut lehdistä sinun taustojasi, katsellut lehdestä Laukon herraa ja yrittänyt ymmärtää vihanne syntyä. Minä ymmärrän, ettei suurlakko paljon torpparia kiinnostanut, mitäpä ämmien äänioikeudestakaan. Mutta vuoden 1906 Laukon torpparilakko pysäytti. 150 torpparin joukko pyrki lakolla saamaan parempia oloja torppareille, mutta laki oli paronin puolella. 500 ihmistä joutui lopulta jättämään kotinsa ja pienet peltonsa. Teille pentinkulmalaisille Laukon häädöt osoittivat, kuinka vähän sananvaltaa teillä todellakin oli. Kolme vuotta myöhemmin annettu maanvuokra-asetus oli vain torpparinrauhotuslaki, niin kuin sanoit. Ette te yleislakollakaan tunteneet ihmeitä saaneenne aikaan: tinkamalla kahdeksan tunnin työajan ja kunnallisen äänioikeuden. Mutta tärkeintä, omistusoikeutta torppaanne, te ette saaneet. Raastasta suosta nostetun pellon menetys oli varmasti lopullinen piste, jolloin ymmärsit, että torppareilta todella puuttuivat oikeudet. Kaikki on kiinni kontrahdistista – mutta sen ehdot sanelee talollinen. Näin lehdessä yhden sellaisen paperin. Se oli kirjaimellisesti täynnä mustaa valkoisella. Kun Laukon häätöjen aikaan käytiin epätasaväkistä oikeutta Lauriloiden ja Töyryn välillä, te heräsitte. Olen lukenut, että silloin ”alettiin veistää aatteelle vartta”, ”mentiin ensi kertaa lakiin” ja te pääsitte jopa Kansan lehden sivuille.

Et sinä ehkä poraa, mutta ajatus Aleksista ja Akustista Halmeen, Silanderin, Ylöstalon muutaman muun kanssa hiekkakuopan reunalla vaivaa. Minä olen nähnyt lehdessä kymmeniä kuvia hiekkamontutuomioista. Tuomio oli väärä, koston värittävä. Ehkä sinun veljissäsi oli vain häivähdys punaisuutta. Veljiesi tuomion vääryyden ovat myöntäneet jopa muutamat kenttäoikeuden jäsenet, jotka tunsivat pojat. Aku ja Akseli olivat nuoria ja ihailivat sinua. He halusivat kuulua samaan joukkoon kuin työväentalolla käyvät kyläläiset. Muistat saman tunteen itsekkin. Jussi selkävaivoineen tuvan nurkassa, vaitonainen äitisi Alma arkisessa aherruksessaan ja Koskelan eristyneisyys kylän muusta elämästä tekivät kodin tunnelmasta välillä kireän ja painostavan, ja senkin vuoksi teki mieli kylälle. Muistatko, kuinka innoissaan Aleks ja Aku olivat ensimmäisistä aseistaan, jotka piilotitte pahnosten alle Jussilta piiloon? Eivät he ampua halunneet, mutta oikea ase ja punainen nauha käsivarren ympärillä merkitsivät jotakin suurempaa. Leppäsen Valenti taisi myös imeä räätälimestarinsa oppeja sitä suuremmalla innolla mitä huonommin hänen räätälinuransa eteni.

Onneksi sinä pakenit vaivaistalolle perustettua kenttöoikeutta. Sinä olet vielä hengissä, vaikka kuulet, miten käsky käy ja ihmisiä viedään rutahaudan reunalle, ”Saksaan saippuatehtaalle”, tai kun kasarmin pihalla nälkään nääntyneiden ruumiit nostetaan kärryyn ja niiden päälle sirotellaan kalkkia. Nyt 90 vuoden kuluttua heidät kaikki on löydetty ja nimeltä kutsuttu, nekin 1500, jotka minun kotikaupunkini lähelle on haudattu kuoppaan, jonka he itse kaivoivat. Olen katsellut lehdistä kuvia metsän kätköistä löytyneistä joukkohaudoista, saunan takaisista teloituspaikeista. Ne voisivat yhtä hyvin sen saman sorakuopan reunalta, jolla veljesi seisoivat vierekkäin. Ne voisivat olla niiden puiden varjosta, joiden alla Elma kulki pariinossa viimeiset askeleensa. Viime vuonna oli sisällissodan muistovuosi, eivätkä lehdet ole antaneet meidän unohtaa, mitä tapahtui ja miksi. Niin kuin Halme moneen kertaan totesi: ”Aaveita ei voi ampua.” Muistoja ja totuutta ei voi ampua. Kenttöoikeuden tuomiot olivat hätäisiä, usein pelon sokaisemia. Sinunkin tuomiosi perustat on kerätty puolikkaista lauseista. Kalle Töyryn ja kahden vangitun suojeluskuntalaisen murhat eivät ole sinun tunnollasi. Sinä saat lukemassani kirjassa täyden synninpäästön.

Pakko minun on kuitenkin kysyä, Akseli, miksi sinulle ei Jussin elämäntapa kelvannut. Miksi sinä et voinut kiukutella työtä tekemällä? Oliko isäsi kokema vääryys se sysäys, joka sai sinut tempautumaan työväenliikkeeseen puolustamaan torpparien oikeuksia – vai veivätkö Kansan Lehti, Kansainvälinen ja Halmeen palopuheet kuitenkin liian helposti sinun ajatuksesi? Akseli, monet tehdastyöläiset ovat yleensä vankkumattomammin aatteen takana kuin te torpparit. Osa teistä on sitä paitsi taistellut valkoisten puolella. Katselen hämmentyneenä lehtikuvia punaisista ja heidän päälliköistään. Aatteen harhaan johtamia, raakalaisia vai sankareita? Sinäkin olit plutoonan punapäällikkö, ”johtava sielu”, jota on syytetty kiihottamisesta ja vallankumoukseen yllyttämisestä. Uskon, ettet hyväksynyt väkivaltaa vaan taistelit asiasi puolesta, sillä sanoit, että ”ihmisiin ei sitten kajota”. Itse sisimmässäsi kuitenkin tiedät, miten sanat vaikuttavat ja miten pienikin väkivallan teko voi paisua järjettömiin mittoihin. Muistatko, kun lakkoretelöiden aikaan yksi teistä joutui väkivallan kohteeksi ja jo pian oli pellon laidalla täysi rähinä päällä. ”Vaikka murha on periaatteessa aina murha, niin tämä tapaus on erilainen”, kirkkoherra ikään kuin puolusteli Bobrikovin murhaa. ”On oltava kunnollisesti, mutta asiassa jämpä”, sanoit ohjeistaessasi punakaartia ensimmäisenä iltana. Piilekö sanoissa ajatus kostosta, jokin hämärä lupa ottaa historia omiin käsiin? Muistatko, kun lauloit eessä olevasta viimeisestä taistosta, joka muuttaisi kaiken, ja tartuit varmana aseeseen. Epäröitkö edes silloin, kun Halme ja Kivivuoren Janne kieltäytyivät aseistetusta kaarteista? Isäsikin jupisi tappokaarteista, mutta eihän sillä ollut teihin poikiin vaikutusta. Akseli, opit jo pienenä, ettei väkivallasta ole mitään hyötyä – senkin tiedän, että isäsi uskoi yhden selkäsaunan jälkeen, ettei saa sinua nujerrettua. Uskon, että et olisi tappanut ketään siviilissä, ja ymmärrän, että rintamalla tilanne oli tietysti toinen. Sinun ei kuitenkaan tarvitse puolustella punakaartiin kuulumistasi. Yh-

tä paljon syyllisiä sotaan ovat suojeluskuntalaisetkin. Olit nähnyt, ettei edes työ tuo torpparille oikeuksia – niiden edestä olisi taisteltava.

Ans kun mä vielä siitä papistakin... Saatanaksi sinä hänet nimesit. Vasta nyt, 90 vuoden kuluttua kirkko on pyytänyt anteeksi ja siunannut punaisten haudat monilla paikkakunnilla. Alman toive on kuultu. Äitisi, joka ei saanut kirkkomaan multiin viedä poikiaan, saa oikeutta. Kirjoitan tähän lainauksen eräästä arvostetusta lehdestä: ”Punaisten vankileireillä valtio kadotti oikeudentuntonsa, kirkko laupeudentajunsa ja vankeja ´sivistävät kasvatusjohtajat otteensa todellisuudesta´”. Akseli, Täällä Pohjantähden alla –kirja kertoo hyytävän tarinasi ja lehdessä olevat kuvat täyteen sullotuista leireistä puistattavat. Elät nyt todella ”kadotetun järjen kesää”, joksi me nyt kutsumme kesää 1918. Tiedän, ettet antanut paljoakaan arvoa kirkolle tai pappiloille edes ennen tätä vuotta, enkä ihmettele sinun syvenevää katkeruuttasi. Muista kuitenkin, ettei usko ole aina sama kuin kirkko. Äitisi opetti sinut uskomaan Jumalaan, vaikkei uskosi ole kai kasvanut niin vankan järkkymättömäksi kuin Alman. Luin lehdestä miehestä, joka vankileiriltä lopulta vapauduttuaan viimeisenä mielenosoituksellisena tekonaan halusi erottaa perheensä kirkosta. Se, miten kirkko on asettunut valkoisten puolelle, on loukannut varmasti myös sinua. Yksittäiset ihmiset voivat valita puolensa, mutta ei kristinuskoa voi jakaa luokkayhteiskunnan tavoin. Mutta vaikka osa kommunisteista sanoo uskonnon olevan vain oopiumia kansalle, osalla punaistakin on toivonsa taivaissa.

Kuolemanselliisi ei tule paljon valoa. Älä mustavalkoista maailmaa siellä viruessasi. Oletko koskaan ajatellut sitä kummallista asiaa, että Halmeen puheissa yhdistyivät eräällä tavalla sinun ja Ellenin mielipiteet? Ellen Salpakari tuli varsin hyvin toimeen sinun räätäliystäväsi kanssa, vaikka Halme oli selvästi sosialisti, tosin sosiaalidemokraatti enemmän kuin kommunisti. Jos tarkkaan kuuntelit Adolfin puheita, huomasit kai, miten hän oli Ellenin tavoin suomalaisesta kulttuurista kiinnostunut, hyväkäytöksinen tavallinen kansalainen. Akseli, sinä pidät vaimoasi Elinaa pikkuisen parempana kuin kylän muita likkoja, vaikka vähän förskottia otitkin yhden kanssa. Sinun Elinasi pitää sivistyksestä, juuri nyt hän lukee satuja pojillesi. Sinä et kihlannut häntä niin kuin Akusti, joka Elman pyynnöstä paiskasi kättä niin kuin hevosmiehet. Sinäkin haluat pohjimmiltasi rakentaa hyvinvoivaa Suomea. Punaisia ja valkoisia yhdistäviä tekijöitä on myöhemmin nähty, enemmän kuin nyt luuletkaan. Älä vihoissasi unohda, että olemme kaikki suomalaisia.

Ellenillä ja muilla suomettarelaisilla on hyvä pyrkimys kohti parempaa Suomea aivan niin kuin teilläkin. Heille sortaja oli vieras valta, Ruotsi tai Venäjä. Teille torppareille sortaja on usein vain isäntä, henkilö, joka eniten vaikuttaa arkiseen elämään. Akseli, pidit ehkä papin rouvan puheita usein vain yläluokkai-

senä esityksenä, jolla ei ollut todellista tarkoitusta parantaa tavallisen kansan oloja. Myönnän, että ”uuden Hellaan nostaminen tänne Pohjolaan” kuulostaa melkoiselta sanahelinältä, mutta sitä tarvittiin nostamaan Suomen itsetuntoa. Esimerkiksi kansakoulu ja myöhemmin oppivelvollisuuden saaminen ovat tasa-arvoistaneet Suomea enemmän kuin monet vielä 1900-luvun alussa uskoivatkaan. Täältä vuosien päästä se on kuitenkin helppo nähdä. Niin kuin kerroin, jokaisella on nykyään mahdollisuus päästä yliopistoon, vaikka lapsenlapsenlapsillasi. Tiedän, että sinulla on ollut kiistoja niin kirkkoherran kuin hänen rouvansakin kanssa ja että ne ovat vain pahentuneet mitä lähemmäksi on tultu tätä kesää. Ellen Salpakarilla oli kuitenkin teräviäkin kielikiistoja myös teidän ruotsinkielisen paronin kanssa, ja hän napautti vapaaherran tuki supisuomalaisella paikalla suomea osaavan. Vaikka se nyt tuntuu varmasti kummalliselta, Ellenillä toisinaan on enemmän yhteistä teidän torpparien kuin paronin kanssa.

Minun on rohjettava sanoa sekin, että valkoisten nousemisella aseellisia punaisia vastaan oli myös hyvät puolensa. Sinä olisit voinut ajaa Suomen osaksi Neuvosto-Venäjää. Tiedän, ettei se ollut sinun päämääräsi, mutta joidenkin johtavien punaisten päämäärä se oli. Sinun poikasi saavat elää nyt itsenäisessä isänmaassa, jossa on ryhdyttävä rakentamaan raunioille sopua. Itsenäisyys on kuitenkin kaikkien suomalaisten yhteinen pyrkimys, jossa ei kysellä luokkarajoja. Akseli, ihmisiä ei voi jakaa hyviin ja pahoihin eikä edes punaisiin tai valkoisiin. Maailma ei ole niin mustavalkoinen, millaiseksi se on tänä keväänä tehty. Mieti esimerkiksi Ilmari Salpakaria, kirkkoherran poikaa. Papinsaatanan pentu ja eturivin lahtari, ajattelet ehkä mielessäsi - enkä ihmettele sitä yhtään. Mutta toisin kuin ehkä luulet, jääkärikoulutuksen tehtävä ei ollut valmistautua sisällissotaan tappamaan punikkeja. Monella jääkäreillä ja teillä oli yhteinen vihollinen: sortovalta. Tämäkin asiaa alkaa hahmottua vasta nyt, kun sitä voi katsella 90 vuoden päästä kiihkottomasti.

Tiedä kuitenkin, etteivät sinun kärsimyksesi ole turhia. Sinun työväenliikkeesi nousu 1800 - 1900 - lukujen vaihteessa lähes kaikissa Euroopan maissa on mahdollistanut nykyisen tasa-arvoisemman ja demokraattisemman yhteiskunnan. Kaikki ei ollut turhaa. Aleks, Aku ja Oskari eivät kuolleet turhaan. Yli 36 000 suomalaista ei kuollut turhaan. Torpparilaki saatiin voimaan. Te näytitte, että suomalainen työväestö tuntee oikeutensa, että kansassa on vastavoima esimerkiksi äärioikeiston nousua tai diktaturia vastaan. Lauriloiden tapaus ei voisi toistua enää. Yksikään perhe ei joudu enää talviselle tielle hädettynä kodistaan. Kehitystä on tapahtunut myös koulutuksessa. Minun samoin kuin kaikkien ystäväieni ja monien muiden ikäisteni nuorten on juuri nyt tehtävä päätös siitä, mitä aiomme opiskella. Sinusta ehkä saattaa kuulostaa epäuskottavalta, ettei vanhempien sosiaalinen tausta vaikuta enää lasten ammatin valintaan. Me todellakin saamme valita itse. Kyse on vain omasta innokkuudestamme ja ajasta, jonka olemme valmiita lukemiselle uhraamaan.

Mahdatko antaa anteeksi? Luin lehdestä, kuinka 99-vuotias mies käy joka vuosi laskemassa kukkia Suomenlinnan vankileirillä nälkään menehtyneen isänsä haudalle. Vaikka nykyinen presidenttimme on valtiovallan puolesta kukat lähettänyt, vanha mies ei voi antaa anteeksi. Tehtiin ja jätettiin tekemättä liian paljon. Sinun muistoissasi tämä sota säilynee luokkasotana – jonka sinä olet hävinnyt. Jäljellä on ahdistava sumu, pysäyttävä järkytys. On vaikea sanoa, kuka on hyvä ja kuka on paha, mikä on oikein ja mikä on väärin. Jotkut Laurilan Anttoon ja Uunon tavoin halusivat kostaa, kun saivat mahdollisuuden. Mitä hyödytti tappaa ”maailman perkele” ja ”oikea susi”? On itsestään selvää, että valkoiset halusivat kostaa alkuvuoden veriteot, kun he kevään edetessä saivat voiton. Kenttäoikeudessa annettiin kovia, kohtuuttomia tuomioita, kuten veljesi tapaus katkeralla tavalla osoitti. Oikeudenmukaisuus ja totuus ovat kai olleet taas kerran ensimmäinen uhri. En osaa kertoa sinulle, millä realistisilla keinoilla sodan alkukaan olisi voitu estää. Tuskin kukaan osaa.

Ajattelet katkerasti, että valkoiset voittivat, ettei millään muulla tule olemaan historiassa merkitystä. Akseli, Väinö Linnan romaani ja lehtitekstit ovat pitäneet torppareiden näkökulman esillä. Vaikka sinulla ja minulla on välissä yhdeksän vuosikymmentä, voin kertoa, ettei sisällissota ole vielä unohdunut. Tunteet eivät ole unohtuneet. Juuri äsken elokuvateatteriinkin tulleet elävät kuvat kertovat sinun tarinaasi kirjan pohjalta. Sinä kävelet valkoisella kankaalla totinen ilme kasvoillasi ja punainen nauha käsivartesi ympärillä. Juokset Koskelan pihalla taksvärkistä palaavaa isääsi vastaan ja seisot laskuojan kohdalla katsomassa kolmasosaa, joka vietiin. Filmin on jo nyt nähnyt jo yli 50 000 suomalaista. 90 vuotta on loppujen lopuksi maailmanhistoriassa yllättävän lyhyt aika, mutta juuri sen verran pitkä, ettei kukaan itse tapahtumiin osallistunut ole enää elossa. Viime vuonna kuoli viimeinen sisällissodan veteraani. Silti monilla on yhä mielessä selkeä jako punaisiin ja valkoisiin sekä vahvat muistot oman suvun kokemista vääryyksistä. Toisissa suvuissa asia taas on vaiettu, ja monille nuorille sisällissota tarkoittanut vain paria aukeamaa koulun historiankirjassa.

Ajattele Vilhoa, Eeroa ja Voittoa. Heidän ei tarvitse raataa yhtä raskaasti kuin sinä ja Jussi pelloilla. Tämä vuosi, jota elät, muuttaa kuitenkin jotakin. Täältä vuosien päästä voi nähdä, että punakaartia ja suojeluskuntia erottaa lopulta kuitenkin enemmän juuri kauna ja koston kierre kuin päämäärien täydellinen erilaisuus. Minun Suomi on itsenäinen ja vahva. Meillä on oma vapain vaalein valittu kansanedustuslaitos ja inhimilliset työajat. Vaikka 2000-luvun yhteiskunta ei ole täydellinen, se pystyy antamaan sen, mitä ennen sotaa kaipasit. Se vastaa myös valkoisten toiveita. Toivoisin, että voisit uskoa tämän kansan yhdistyvän vielä yhdeksi kokonaisuudeksi, joka voisi yhdessä laajassa rintamassa puolustaa ja rakentaa maataan. Se voi tuntua kaukaiselta nyt, hämärältä ja häilyvältä kuin toivo henkiin

jäämisestä ja kotiinpaluusta, mutta juuri se voi pelastaa sinut. Kukaan ei halua koston kierteen jatkuvan. Kosto ja kauna vain lisääntyvät, mitä enemmän punaisia teloitetaan. Valkoisetkin tajuavat sen. Armahduksesi on mahdollinen, ja myös kuolemantuomioita voidaan muuttaa elinkautisiksi. Valkoisten ylipäällikkö C. G. E. Mannerheim, joka antoi aluksi käskyn tuomioiden langettamisesta nopeasti kenttäoikeuksissa, on jo nyt tuominnut valkoisen terrorin. Olet selvinnyt jo pitkälle.

Anna ajatustesi palata Koskelaan, talvi-iltoihin, jolloin lepattava pärevalo vain vaivoin paljastaa huoneen ja sen kalustuksen muodot. Tunnet jokaisen lattialaudan ja tiedät, mikä niistä narahtaa jalan painosta. Tunnet uunin lämmittävän hehkun, yhtä lämpöisen kuin Elinan hymy; hän istuu pirtissä, johon laitoitte puolipaneelin, yläosaan oikean seinäpaperin. Tunnet sen kaiken yhä. Älä pelkää, että antaisit itsellesi turhaa toivoa ja rymistele taas aidan yli, vaikka porttikin on auki. Vielä kerran seisot Koskelan pihalla tallin ulkopuolella ja katsot Otavaa ja Väinämöisen viikatetta. Näet uuden puolen portailla pojat, joilla on liian lyhyet flanellipaidat, koska kangasta ei riittänyt. Tunnet kostean turpeen odottavan tuoksun.

Terveisin

Oma Nimi